

vigiliis idem ipse Propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*, etc. Sentit ergo vigilias illas solitas esse inchoari post medium noctem, et per modum unius officii solitas esse dici. Nam profecto post medium noctem aliter dici non poterant, cum duæ vigiliae noctis jam essent transactæ. Et hoc aperte supponit S. Benedictus, in sua Regul., c. 9, nam Matutinum præcipit inchoari tempore hyemis hora octava noctis; in estate vero tempore commodo, ita ut paulo ante auroram possit finiri, et aperte supponit totum continue esse dicendum, usque ad Laudes exclusive. Et cap. 11, licet præcipiat in diebus Dominicis paulo maturius inchoari, nocturnos vero continenter esse dicendos significat.

7. Quarto, quia alias fuisset onus intollerabile, toties somnum interrumpere, et ipsum officium non posset cum debita devotione et attentione celebrari. Tacite vero respondet Sot. supra, quod in primitiva Ecclesia cleris in tres partes dividebatur, ita ut unaquæque unum nocturnum per singulas vigilias diceret, et in cæteris quiesceret, ut in quarta omnes ad Laudes convenienter. Sed hoc ab ipso nullo testimonio asseritur, ideoque merito a Durand., Mareclo et aliis non probatur, quia singuli de clero integrum officium recitare obligantur, et hic fuit semper mos Ecclesiæ; ergo non est verisimile fuisse distributos nocturnos per distinctas personas, seu partes cleri. Adde difficile fieri potuisse, ut in principio Ecclesiæ tanta esset multitudo cleri in singulis Ecclesiis, vel populis, ut posset eo modo in tres partes dividi ad singulos nocturnos recitandos. Unde alii potius respondent, tantum fuisse tunc fervorem ministrorum Ecclesiæ, ut pondus illud sine fastidio sustinent. Imo Waldens. addit, quod antiqua Ecclesia totas noctes in laudibus expendebat, dividendo noctem in quatuor distinctas vigilias cum intercisis spatiis trium horarum, significans non tantum omnes ministros Ecclesiæ, qui ex officio ad illud opus tenentur, sed etiam populum solitum fuisse ad omnes nocturnos convenire. Et Amalar., in lib. de Ord. in Antiphon., c. 4: *In militia (inquit) seculari ricasim dormiunt milites, et ricasim vigilant; in militia vero Christianorum dictum est in Evangelio Marci: Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.* Ipse vero statim subdit, has vigilias significari per tres nocturnos, et per eos admoneri christianum populum, ut semper vigilet, et sit paratus, ut si venerit Dominus, et pulsaverit, confessum aperiatur ei. Quod

non oportet materialiter de corporali sonno, et vigilia illi opposita, sed de spirituali intellegi.

8. *Secunda assertio, quæ astruit aliquando tres nocturnos tribus distinctis vigiliis dici solitos.* — Mili sane non satis exploratum est, qualis fuerit antiquior et frequentior Ecclesia consuetudo. Tamen non est cur negemus aliquando vel alicubi ita factum esse, ut tres nocturni in tribus vigiliis noctis, interjetis etiam aliquibus horis, dicerentur. Id enim affirmit D. Thomas, nec patitur supra dictam expositionem, nam expresse dicit: *Antiquitus dicebantur nocturna divisim secundum tres vigilias noctis.* Ubi dicendo *divisim*, declarat non tantum significatione, sed re ipsa et executione fuisse divisa, præsertim quia subiungit: *Nunc autem dicuntur simul*, utique tempore continuo, nam significatione vel compensatione (ut sic dicam) etiam nunc dicuntur pro tribus vigiliis noctis. Waldens. etiam clarissime loquitur, et citat quemdam Valerianum, lib. 4 de Offic., c. de Matutin., dicentem: *Tunc et vigilias tribus horis disperimus nocturnis, ut non solum verbo, sed et facto tres vigilias prædicemus.* Neque conjecturæ in contrarium adductæ probant hanc consuetudinem fuisse impossibilem aut incongruam, quia illa partitio licet non semper fieret in feriali officio, fieri poterat in diebus festis ad majorem quamdam solemnitatem et devotionem, et sic tolerabilius esse poterat vigiliarum pondus. Et ita ordinarie surgebatur media nocte ad confitendum Domino, in festis autem non tantum media nocte, sed etiam in prioribus vigiliis. Quid autem censendum tunc esset de unitate officii, dicam seq. cap. Quantum vero temporis illa consuetudo duraverit, et quibus in locis fuerit, et præsertim an Romana Ecclesia eam aliquando amplexa fuerit, non constat. Quoad hoc vero ultimum, probabile satis est in Romana Ecclesia non fuisse hanc consuetudinem, ut ex sequenti punto constabit.

9. *Tertia assertio: Laudes, secundum antiquam institutionem, non solum distinctis temporibus a nocturnis, sed etiam ut distincta officia dicebantur.* — Simile dubium tractari potest de Laudibus, an separatum et tempore discreto a nocturnis olim dicerentur. In quo certius est, antiquum morem fuisse, ut nocturni separatum dicerentur nocte intempsa, postea vero in galli cantu prope auroram dicerentur Laudes, tempore distincto ac separato. Hoc tanquam certius affirmant, qui noc-

turnos etiam dividunt. Nam Hugo Victor., lib. 2 de Offic. Ecclesiast., c. 1 et 9, in fine, agens de Officio nocturnorum, sic inquit: *Hoc officium secundum usum monachorum oratione, sicut cætera, terminatur, in quo primariam servare videntur institutionem; nostra autem consuetudo, humanæ necessitatibus parcens, et labori, officio prædicto laudes matutinas continuat, et oratione una duo claudit officia.* Ecce, secundum primariam institutionem, non tantum distinctis temporibus, sed etiam tanquam duo officia haec dicta fuisse. Idem habet in Speculo Ecclesiæ, c. 3; Rodolph., in lib. de Canon. obser., propos. 14; Amal., lib. de Ordine Antiphonarii, c. 7, et lib. 4 de eiusdem officiis, c. 7, volens distinguere quatuor officia nocturna, inter ea numerat *Vesperam* et *Completorium*, et alia duo esse *nocturnum* et *Laudes*, quas ibi vocat *Matutinum*, et sub eodem nomine de eisdem agit in c. 10, cuius sententiam non probamus quoad illam quaternariam partitionem, quæ in loco Esdræ (quem ipse ita accommodat) non habet fundamentum, ut infra cap. 6 ostendam; et licet aliquod haberet, non oporteret Vespertas nocti tribuere, sed potius tres nocturni cum Laudibus possent illum quaternarium numerum explere.

10. Quod vero ad præsens punctum spectat, satis indicat Beda, et clarius tradit Amalar., Laudes separatim a nocturno vel nocturnis dictas fuisse in primæva institutione; aperte colligitur ex Regula Benedicti, c. 2, Laudes dicendas esse prope auroram separatis a nocturnis, quos ibi matutinum appellat. Denique idem habetur ex c. 16 ejusdem regulæ, quod refertur in c. 1 de Celebrat. Missar., ubi prius septem horæ diei numerantur, et inter eas ponitur Matutinum, et postea auditur nocturnum officium, unde necesse est per Matutinum Laudes intelligere, quod tanto tempore a nocturnis discernebatur, ut quasi diurnum respectu alterius censeretur. Erat ergo antiqua consuetudo dicendi Laudes prope auroram, tempore disjuncto a nocturno vel nocturnis. Ratio autem hujus institutionis esse potuit humana quidem, ut facilius posset labor vigiliarum sustineri, et aliqua requies daretur inter nocturnos et laudes; moralis vero, ut in fine vigiliarum noctis laudes canantur Deo, et pro beneficiis susceptis gratiae agantur; spiritualis esse potest, quia illa hora resurrexit Dominus. Unde per nocturnos, vel nativitatem Christi, quæ media nocte contigit, vel ea quæ in nocte passionis Christus pro-

CAPUT V.

DE PARTITIONE OFFICI DIURNI.

1. *Unica assertio: diurnum officium convenientissime in varias partes ab Ecclesia est distributum.* — *Probatur ex juribus.* — Statuendum imprimis est, diurnum officium convenientissime ab Ecclesia in varias partes seu horas distributum esse. Hæc assertio ex dictis fere satis probata est: majorem tamen aliquam declarationem et confirmationem breviter adhibebimus. Habetur ergo assertio in multis juribus; nam in c. 1 de Celeb. Missar., numerantur septem partes hujus diurni officii: *Propheta (inquit) dicente: Septies in die laudem dixi tibi, hic septenarius numerus a nobis impletur, Matutini, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Vesperæ et Completorii tempore;* et infra: *Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait: Media nocte surgebam, etc.* Ergo priora verba David videntur ibi exponi, non de die naturali, sed de artificiali latius sumpto, ut comprehendit crepuscula, seu auroram; et per Matutinum, Laudes intelligi, quæ inter horas diurnas computantur. Eademque partitio eisdem fere verbis habetur in c. Presbyter, d. 91, et est desumpta ex Regula Sancti Benedicti, c. 16. In horum autem texuum expositione multum laborant canonistæ, sed illorum sententiam attingemus c. sequenti; nunc prædictum sensum, ut facilem et planum supponamus: omitto autem Matutinum seu Laudes, de quibus jam diximus in præcedenti capite, quia secundum præsentem

usum, et communiorum modum loquendi, sub nocturno officio comprehenduntur, et illud, ut constans ex nocturnis et Laudibus, proprie Matutinum dicitur, ut constat ex usu Breviarii, et ex c. Dolentes, de Celebrat. Mis-., et Clem. 1, eodem; omissis ergo Laudibus, sex reliquæ partes ad diurnum officium pertinent, quicquid aliqui canonistæ dicant, Vesperam et Completorium, vel etiam Primam sub nocturno officio computantes, sine ullo fundamento, ut supra attigi, et ex sequentibus apertius constabit.

2. *Sex sunt diurni officii partes, et ex illis Tertia, Sexta et Nona celebriores sunt apud Patres et Scripturam.* — Ex illis ergo sex partibus tres videntur esse celebriores et notiores apud antiquos Patres, scilicet, Tertia, Sexta et Nona. Nam imprimis hæ horæ sub his nominibus peculiariter notatae sunt in Scriptura tanquam horæ orationis, ut supra notavimus, ex Actor. 3 et 10, et Marci 15, et Daniel 6. Deinde ubicumque antiqui Patres diurnas horas indicant, has imprimis nominant, ut videret licet in Clemente, Basil., Hierony., Benedicto, Isidoro, et aliis. Tertio, hæ horæ sunt a Deo quasi sanctificatae et consecratae peculiaribus mysteriis; nam hora tertia Christus ad crucem damnatus est, et ideo in ea specialiter precandum est, ut dixit Clemens, lib. 8 Const., c. 34, et eadem hora Spiritus Sanctus descendit, et ideo ait Ruper. lib. 10 de Divin. offic., c. 18, illustriorem esse cæteris; sexta hora Christus Dominus crucifixus est, et ideo peculiari oratione consecrari debuit, ut Athan., lib. de Virginit., et Cyprian., lib. de Orat. Domini, notarunt. Denique, ut idem Patres et multi alii scriptum reliquerunt, hora etiam nona peculiari oratione consecrata fuit, quia per totam illam Dominus in cruce peperit, et illa expleta expiravit.

3. *De hora vespertarum ejusque mystica institutione.* — Praeter has, vespertina hora est etiam satis nominata pro munere orandi, et in Scriptura, et in Patrum antiquitate. Nam hoc spectat illud Davidis, Psal. 54: *Vespere, et mane, et meridie narrabo, et annunciaro*, etc., ubi unica voce declarat vespertinam et matutinam orationem, quæ per Laudes et Vespertas sufficienter posset expleri. Et ita ponens David extremas partes diei cum medio, totum diem comprehendit, juxta illud Psal. 33: *Benedicam Dominum in omni tempore; quod per singulas orationes illorum temporum sufficienter expletur*; et ita potest intelligi illud Psal. 129: *A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino*; et illud Psal. 33: *In matutinis meditabor in te*. Hinc Rodolph., de Canon. observ., propos. 14, dixit, has horas non fuisse a principio distinctas, sed postea fuisse additas. Marcell. etiam, lib. de Hor. Canon., c. 14, credit Patres antiquiores Cassiano, loquentes de oratione matutina, vel summo mane facienda, non loqui de hora distincta a Laudibus, propter locum Cassiani statim referendum. At vero Durand., lib. 3 de Ritib., c. 7, existimat non minus antiquam esse Primæ institutionem, et a temporibus Apostolorum, quam Tertiæ atque aliarum.

ces in vespera, sicut in nona recitari præcipit. Habet autem hæc hora fere easdem rationes mysticas suaæ institutionis, quas habent reliquæ: nobis illa sufficit, quod illa hora Christus Dominus de cruce depositus creditur: addunt alii etiam per illam orationem in memoriam revocari mysteria cœnæ Domini, quæ in illa hora inchoata est. Proprie autem et moraliter loquendo, hæ quatuor horæ divinæ videntur institutæ ad consecrandum totum diem publicis Dei laudibus, et orationibus. Ut, sicut matutinum officium in tres nocturnos et laudes distributum pro tota nocte, seu pro quatuor vigiliis noctis institutum est, ita quatuor istæ horæ divinæ pro quatuor stationibus, seu principalibus partibus diei artificialis consecratæ censeantur.

4. *De Prima et Completorio.* — De Prima vero et Completorio, earumque antiquitate, non est tam certa notitia. Et ratio ambiguitatis fuisse videtur, quia, licet in Scriptura et Patribus frequens habeatur mentio orationis facienda ad auroram, seu mane, vel circa ortum solis, et similiter de oratione facienda ad solis occasum, nihilominus quia Laudes ad auroram etiam dicuntur, et similiter Vesperæ, juxta nomen suum, occidente sole dicuntur, ideo difficile est discernere in antiquis Patribus an loquantur de Prima et Completorio, ut de horis a Laudibus et Vesperris distinctis, necne: nam possunt facile eisdem vocibus significari. Sicut patet ex verbis David., Psal. 54: *Vespere, et mane, et meridie narrabo, et annunciaro*, etc., ubi unica voce declarat vespertinam et matutinam orationem, quæ per Laudes et Vespertas sufficienter posset expleri. Et ita ponens David extremas partes diei cum medio, totum diem comprehendit, juxta illud Psal. 33: *Benedicam Dominum in omni tempore; quod per singulas orationes illorum temporum sufficienter expletur*; et ita potest intelligi illud Psal. 129: *A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino*; et illud Psal. 33: *In matutinis meditabor in te*. Hinc Rodolph., de Canon. observ., propos. 14, dixit, has horas non fuisse a principio distinctas, sed postea fuisse additas. Marcell. etiam, lib. de Hor. Canon., c. 14, credit Patres antiquiores Cassiano, loquentes de oratione matutina, vel summo mane facienda, non loqui de hora distincta a Laudibus, propter locum Cassiani statim referendum. At vero Durand., lib. 3 de Ritib., c. 7, existimat non minus antiquam esse Primæ institutionem, et a temporibus Apostolorum, quam Tertiæ atque aliarum.

5. *Cassiani sententia, Primam in suo monasterio habuisse originem, atque adeo a Laudibus distingui.* — Videamus ergo imprimis quid Cassianus referat, et postea videbimus quomodo cum aliis antiquioribus Patribus convenire possit. Cassianus igitur, lib. 3 de Institut. renun., c. 4, in principio, sic inquit: *Sciendum tamen hanc matutinam, quæ nunc observatur, occiduis maxime regionibus, canonicam functionem nostro tempore, nostroque monasterio primitus institutam.* Loquitur autem (ut statim declarat) de quodam monasterio Bethleemitico, in quo ipse religiosum statum susceperebat; per matutinam autem orationem, Primam, a Laudibus distinctam, intelligit, ut omnes fatentur, et ex contextu constat. Nam in fine capituli tertii dixerat de matutina, in qua dicitur Psalmus *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, qui in Laudibus dicitur; in quarto autem capite refert, fuisse consuetudinem consummandi illam matutinam paulo post nocturnos, et cessandi ab horis usque ad tertiam, unde fiebat ut clerici vel monachi toto illo tempore somno torperent, et ideo decretum esse ut ad ortum solis alia matutina hora diceretur, quæ non potest esse, nisi Prima. Unde etiam addit fuisse compositionem ex tribus psalmis et orationibus instar tertiae, et aliarum, et per illam fuisse completum quod David ait: *Septies in die laudem dixi tibi*, quasi antea numerus septem horarum completus non esset. Est ergo clarum testimonium Cassiani, cui simpliciter fidem adhibet Isidor., lib. 2 de Divin offic., c. 23; et Isidori sententiam refert ac recipit Concilium Aquisgran. I, c. 129. De Cassiano enim dubitare non possumus, quin ex animo et formaliter, ut sic dicam, veritatem reuterit. Clarum etiam videtur non potuisse decipi in eo quod affirmat, in suo monasterio Bethleemitico morem illum suo tempore fuisse introductum, quia de hoc potuit esse testis ocularis, et ut talis videtur id referre; idem videtur de eo quod statim subjungit, morem illum de Oriente in Occidentem fuisse propagatum; nam potuit ipse in monasterio quod in Gallia instruxit, morem illum inducere, et inde fortasse ad alia propagare. Et idem potuit in Oriente contingere: idem tamen refert in multis antiquissimis monasteriis Orientis non fuisse morem illum receptum, quia vetustiorem modum seu regulam observare volebant. Potuit autem decipi Cassianus, existimans morem illum ante institutionem illius monasterii nullibi observatum

fuisse. Et hoc oportet examinare, et conjictere ex verbis antiquorum Patrum, et aliis conjecturis.

6. *Antiquitas et distinctio Primæ auctioritate firmatur Græcorum Patrum.* — Primo ergo de Ecclesia Græca, seu moribus Orientis, ex Patribus Græcis sumenda sunt testimonia. Ex quibus Athan., lib. de Virginit., sic ait: *Oriens sol videat librum in manibus*, et postea subjungit, *ut tertia, sexta et nona ore tur*. Videtur ergo in illis verbis loqui de libro Psalterii ad dicendam Primam. Hoc vero non cogit, nam in proxime precedentibus verbis dixerat: *Meditare in Sacris Scripturis, habes Psalterium, psalmos discere*, et subjungit: *Oriens sol videat librum in manibus*, utique ad discendum psalmos, vel meditandum, non ad Primam recitandum. Magis videntur urgere verba quæ in fine habet: *Matutino tempore psalmum dicito: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, ubi aperte de Laudibus; et tamen subjungit: *Ubi diluculum fuerit, recitabis hunc psalmum: Benedicite omnia opera Domini Domino*, etc., ubi aliam orationem in ortu diei faciendam ponit distinctam a Laudibus, quæ non potest esse nisi Prima. Nec refert quod psalmus ille nunc etiam dicatur in Laudibus, nam potuit esse tunc alia institutio: quod vero illa oratio et hora recitandi fuerit distincta, clare videtur ex contextu constare. Fateor tamen ibi non loqui de publica institutione, vel oratione, sed dare consilia etiam private servanda; magna vero inde conjectura fit, fuisse tunc illam consuetudinem in publica oratione. Hoc idem confimat Basil., in d. c. 37, Regul. fusior., ubi loquens de precibus, quæ in conventibus certis temporibus præscripte erant, et solemniter atque quotidie observabantur, primo loco ponit *matutinum*, per quod primam horam, quæ post totam noctem finitam dicitur, plane videtur intelligere, tum ex ratione quam subdit: *Ut primi animi ac mentis nostræ motus consecrantur Deo, neque ullius rei curæ ante adiutum ad nos demus, quam nos in cogitatione de Deo oblectaverimus, sicut scriptum est: Memor fuī Dei, et delectatus sum. Neque corpus prius ad functionem munieris alicujus moreamus, quam illud fecerimus, quod dictum est: Orabo ad te, Domine, mane exaudiēs vocem meam, mane astabo tibi*. Hæc enim omnia propriissime de prima hora diei dicuntur, de Laudibus vero non ita, tum quia post laudes non inchoabant statim actiones diei, sed redibant ad quietem et somnum; tum etiam quia pos-

tea numerat cæteras diei horas, usque ad tem et somnum redibatur, usque ad ortum Completorium, ut infra videbimus; et postea traciat de tempore dimidiae noctis, ad orationem necessario; et tandem subjungit: *Post anteverendum diluculum est et ad orationem surgendum, ubi de Laudibus clare loquitur, quæ ante ortum diei dicebantur.* Ergo matutinum illud, quod primo loco posuit, erat hora distincta a Laudibus, quam nunc Primam appellamus; ergo jam tempore Basiliⁱ erat illa institutio in conventibus Basiliⁱ, sive ab ipso inventa fuerit, ut indicat, sive ex antiquitate usurpata.

7. *Probatur idem ex Latinis Patribus.* — Venio ad Patres Latinos, ex quibus referri solet Hieronymus, Epist. 7 ad Lætam, dicens: *Assuescat exemplo ad orationem nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta et hora nona, ubi Victor., Mane, Primam interpretatur, et est verisimile; non tamen dissentit a narratione Cassiani.* Nam Hieronymus vix per quindecim annos Cassianum antecessit; ille enim anno Domini 420, hic vero anno 435, obiisse leguntur; et uterque in Bethleem religiosam vitam egit, Cassianus juvenis, ut ipse testatur; Hieronymus autem senior; ergo potuit optime Hieronymus de prima hora loqui, etiamsi in illo Bethleemitico monasterio fuisse primitus instituta. Additur præterea Ambros., lib. 5 Hexame., c. 14, et serm. 43, dicens: *Quis sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere, et adoriri?* Ita referunt hunc locum citati auctores; tamen in Ambrosio non invenio particulam illam, *et adoriri*, quæ ad rem præsentem faciebat. Et licet illam admittamus (quia videtur ab illo subintellecta in exemplo quo utitur), adhuc posset respondere, per orationem, quæ in Laudibus fit, illi satisfieri. Præterquam quod ibi non agit de horis canonicas, sed in universum de quacumque oratione in principio et fine diei facienda. Maxime mouere potest locus Clem. I, in libr. Constit., c. 34, in quo Marcellus supra vult etiam Primam cum Laudibus confundere, sed vim facit textui; sic enim habet: *Precationes facite mane, tertia, sexta, et nona, et respere, atque ad galli cantum; ubi per mane Primam intelligo, non Laudes; primo, quoniam in oratione sub juncta ita explicatur: Mane gratias agentes, quod illuminaverit nos Deus, nocte sublatu, et redditio d*e*.* Quæ ratio prius ad Primam accommodatur, ad Laudes non item, quia et ante perfectam diem ordinarie absolvebantur, et post illas ad quie-

re solis. Secundo, quia per orationem ad galli cantum Laudes intelligere videtur: nam pro ratione subdit, *quod ea hora nunciet adventum diei ad facienda opera lucis;* quod proprie dicitur de illa postrema parte noctis, quæ diei est vicina, in qua Laudes dici consuevunt, vel prope illam; unde etiam juxta communem partitionem noctis tertia vigilia solet gallicinium nuncupari, ut patet ex Isidoro, Etymolog., c. 31; et Hugo Vict., 2 de Offic. Ecclesiast., c. 9; et ita possunt sub illa oratione etiam Matutinum, seu nocturnus aut nocturni comprehendendi, quia usque ad illam horam durabant, et paulo post, Laudes dicebantur: atque ita optime intelligitur mane in primo loco positum esse orationem illam, quam nunc Primam appellamus.

8. *Probabile est Primam ab Apostolis traxisse originem, atque adeo Cassiano antiquorem esse.* — Est ergo mihi valde probabile, Primam esse antiquorem quam fuerit institutio illa monasterii Bethleemitici a Cassiano commemorata. Et præsertim in Ecclesia Romana credo fuisse a temporibus Apostolorum observatam, tum propter auctoritatem Clementis; tum etiam quia in Ecclesia Romana semper fuit mos dicendi Matutinum cum Laudibus continue et per modum unius horæ, ut supra vidimus, et in sequenti capite iterum dicemus. Non est autem verisimile, caruisse unquam Ecclesiam Romanam vel propria oratione pro principio, seu ortu diei, vel integro numero septem horarum canonicarum mysteriis pleno, et in Scripturis commendato. Quamvis autem hoc non sit certum, ad hujus horæ commendationem sufficit universalis consuetudo plus quam mille annorum. Unde sub nomine Primæ illa hora commendatur in Regula Benedicti, c. 16, quæ in jure canonizata est, in c. 1 de Celebr. Missar., et c. Presbyter, d. 91; sub nomine etiam Augustini habetur in Regul. 2 Monachorum illi attributa; item in Regula Monachorum attributa Hieronymo, c. 33, et in Concilio Cabilon. II, c. 59, ut Isidor. et alios recentiores omittam. Rationes item tam mysticæ quam morales hujus horæ canonicae satis multæ tactæ sunt referendo testimonia Sanctorum Patrum; estque res satis nota, institutionem fuisse sanctam, et utilissimam Ecclesiæ, et ideo necesse non est in ea commendanda immorari. Solum adverto Isidorum supra, pro ratione institutionis hujus horæ afferre, quod fuerit ad representandam Christi Domini resurrec-

tionem. Id vero intelligendum est de resurrectione, prout cepit Ecclesiæ in Magdalena et discipulis manifestari, *orto jam sole;* nam resurrectio in se prius facta est, ut alibi tractavimus, unde per Laudes proprie commemoratur.

9. *De institutione, et antiquitate Completorii.* — Similis difficultas superest de hora Completorii, quia ejus proprium nomen non videtur admodum antiquum, et res ipsa sub aliis nominibus difficile discernitur ab hora Vesperarum. Unde in loco Clementis proxime citato nulla fit mentio Completorii, ut patet ex verbis allegatis; neque in Cassiano, d. lib. 3, c. 3 et 4, ubi de his horis tractat; nihilominus resolutio eadem debet, nam etiam hæc hora est valde antiqua, et in Ecclesia Romana credendum est nunquam defuisse, et per se spectata habet convenientissimam institutionem. Quam imprimis significavit Ambrosius, d. lib. 5 Hexam., c. 42, argumentum sumens ex avium cantu in noctis initio, et colligens non esse concludendum diem sine psalmorum cantu. Cyprianus etiam, lib. de Orat., prius numerat illas orationis horas, et postea inquit: *Recedente item sole, ac descendente, necessario rursus orandum est, ubi in primo verbo Vesperas.* in secundo Completorium videtur intelligere; nam postea ponit nocturnas preces. Ambrosius etiam, in lib. 3 de Virginibus, inter alia tempora orandi ponit *horam incensi*, pro Vespere; et *cum pergitus cubitum*, pro Completorio. Pro qua hora cum aliis hymnos etiam composuit. Præterea, istam horam indicavit Basil., dicta regula 37, ubi sic prius ait: *Completo vero jam die gratiarum actio succedat, etc., ubi sine dubio de Vespere agit, quæ completo die, eo tamen durante, in ultima parte vel hora ejus dicebantur; subjungit vero statim: Tum autem primis se jam noctis intendentibus tenebris, sequatur petitio, ut quies, quam sumus capturi, inoffensa, et ab omni perturbatione ac ritio libera sit, qua hora etiam necessario recitari nonagesimus psalmus debet;* quem nunc etiam in Completorio dicimus; indicat ergo hanc horam, licet subobscure: nam alio in loco illam pretermittit, serm. 1 de Instit. monachorum; et ibidem aliqua tribuit vespertinis horis, quæ nunc in Completorio dicuntur, ut confessionem peccatorum, et petitionem veniam pro commissis culpis, allegando Psal. 4; potuit ergo in hoc esse varietas. Simile argumentum potest sumi ex Cassiano: nam dicit per adjectionem Primæ fuisse completum

numerum septem horarum, quod non ita esset, si deesset Completorium. Sed hoc argumentum non omnino cogit, quia fortasse nocturnos et Laudes pro duabus horis computabat, juxta ea quæ dicemus cap. sequenti.

10. Sed quicquid sit de particulari usu hujus vel illius provinciæ aut Ecclesiæ, loquendo absolute de usu Ecclesiæ, non dubito quin fuerit antiquior Cassiano et Basilio, quia non videtur verisimile, id, quod Basilius ordinavit, fuisse novum inventum ejus, sed traditionem fuisse secutum. De Ecclesia autem Romana sumo idem argumentum, quia non constat de initio, et Benedictus in sua Regula expressam mentionem facit Completorii. Et Isidorus, c. 21, de eadem hora loquitur, ut de re jam constante et antiqua. Ratio moralis est optima, ut per orationem præparemur ad noctem sancte et honeste transigendam. Et ideo hæc duæ horæ, Prima et Vespræ, sibi cum proportione respondent; aliæ enim sunt propriissime diurnæ vel nocturnæ orationes, quæ tempus diei et noctis inter se dividunt, et Deo consecrant; hæc vero sunt quasi pro terminis vel initiosis diei ac noctis. Et ideo sicut per Primam consecrantur Deo actiones diei, ita per Completorium actiones noctis. Et sicut in Prima postulatur venia pro delictis in nocte commissis, ita in Completorio pro perpetratis in die; et ideo in utraque hora confessio dicitur, et in utraque innocentia pro sequenti die vel nocte proponitur, et gratia ad illam obtinendam postulatur. Vide Rodolph., libr. de Canonum observat., proposit. 14.

CAPUT VI.

QUI NUMERUS HORARUM CANONICARUM EX DICTIS PARTITIONIBUS RESULTET, ET QUAM ANTIQUA HÆC INSTITUTIO SIT.

1. *Prima assertio: horæ canonicae non sunt pauciores quam septem.* — Duo sunt in priori puncto certa. Primum est, horas canonicas non esse pauciores quam septem, ut patet facile ex earum numeratione: nam Tertiam, Sextam, Nonam et Vesperas inter se distinctas esse, notissimum est ex dictis; similiter Matutinum, ut constat ex nocturnis et Laudibus, esse horam distinctam ab his manifeste patet ex tempore, et modo quo dicitur; denique Primam distingui a Laudibus, et Completorium a Vespere, in præcedenti capite ostensum est; quod autem distinguuntur a cæteris